

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIIY VA O‘RTA MAXSUS
TA’LIM VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI**

X.E. Sultanov

**TASVIRIY SAN’AT TEXNOLOGIYASI VA
NUSXA KO‘CHIRISH**

(o‘quv qo‘llanma)

5110800 – “Tasviriy san’at va muhandislik grafikasi” ta’lim yo‘nalishi talabalari
uchun

TOSHKENT-2022

Muallif: Sultanov Xaytboy Eralievich.

Mas'ul muharrir: “Tasviriy san'at va uni o'qitish metodikasi” kafedrası dotsenti,
p.f.n.: **S.F. Abdirasilov**

Taqrizchilar:

Chirchiq Davlat pedagogika universiteti “Tasviriy san'at” kafedrası professori,
p.f.n, O'zbekiston BA Ijodkorlar uyushmasi a'zosi: **B.B. Baymetov.**

Toshkent Arxitektura qurilish instituti “Rasm, rangtasvir va haykaltaroshlik”
kafedrası professori p.f.n: **A. Sulaymonov.**

Почетный работник высшего профессионального образования РФ, д.п.н,
профессор, зав. кафедрой изобразительного искусства Института искусств,
ФГОПУ ВО “НГПУ”, член Творческого Союза Художников России и
Международной Федерации художников, член-корреспондент Российской
Академии Естественных Наук (РЕАН), академик Международной Академии
Педагогического Образования (МАНПО) **О.В. Шаляпин.**

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirining 2019 yil 4-
oktabrdagi “892” – sonli buyrug'iga asosan 5110800-Tasviriy san'at va
muhandislik grafikasi ta'lim yo'nalishi talabalari uchun o'quv qo'llanma sifatida
nashr etishga ruxsat berilgan.

qaydnoma № 892/4-106

KIRISH

Jamiyatimiz rivojlanishining chuqur ijtimoiy va iqtisodiy o'zgarishlar ro'y berayotgan hozirgi bosqichida talabalarga ta'lim-tarbiya berish sifatini oshirish yo'llari va vositalarini izlab topish zamonaviy pedagogikaning dolzarb vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda. Chunki, ta'lim, ilm-fan har qanday jamiyat, millat va davlatning kelajagini belgilab beradigan, uning taraqqiyotiga xizmat qiladigan muhim omil bo'lib xizmat qiladi. O'zbekistonda olib borilayotgan ta'lim islohoti bevosita uning demokratik, bozor munosabatlariga o'tish jarayoni bilan birgalikda amalga oshirilmoqda. Shu sababli yoshlarini yangicha ijtimoiy muhitga tayyorlash, davr ruhida tarbiyalash, ta'lim sohasini isloh qilish, tizimni tubdan takomillashtirish, xususan, tizimga rivojlangan xorijiy mamlakatlar tajribasini tatbiq etish g'oyasi kun tartibidagi dolzarb va ustivor vazifalaridan biri sifatida davlatimiz rahbari tomonidan ta'kidlanib kelinmoqda. Shuning uchun ham Respublikamizda oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida aholining oliy ta'lim bilan qamrov darajasini oshirish, xalqaro standartlar asosida yuqori malakali, kreativ va tizimli fikrlaydigan, mustaqil qaror qabul qila oladigan ma'nan yetuk va jismonan barkamol yosh kadrlar tayyorlash, ularning intellektual qobiliyatlarini namoyon etishi va ma'naviy barkamol shaxs sifatida shakllanishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish oliy ta'lim tizimini rivojlantirishning strategik maqsadlari va ustivor yo'nalishlaridan biri deb belgilab qo'yilgan.

Respublikamizda ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar, birinchi navbatda, ta'lim mazmunini tubdan takomillashtirishni, o'quv mashg'ulotlarining sifatini zamonaviy talablar darajasida ko'rsatish, o'qitishning zamonaviy usullaridan samarali foydalana olishni talab etmoqda.

Hozirgi kunda pedagogika oliy o'quv yurtlari "tasviriy san'at va muhandislik grafikasi" mutaxassislik fanlari tasviriy san'at texnologiyasi va nusxa ko'chirish fani mashg'ulotlarini o'qitishning nazariy metodik asoslarini ishlab chiqish va ilmiy jihatdan asoslangan zamonaviy yo'li, shakli, mazmuni, hamda metodlarini takomillashtirish eng dolzarb muammolardan hisoblanadi. Ular quyidagilardan iborat:

- tasviriy san'at texnologiyasi va nusxa ko'chirish fani mashg'ulotlarini o'qitishning hozirgi holatini aniqlash va uning keyingi mo'ljallangan istiqbolli yo'llarini ishlab chiqish.

O'zbekiston va jahonning buyuk rassomlari ijodi, xalq ustalari, qadimiy haykaltaroshlik san'ati materiallari bo'yicha yoshlarga bilim va estetik tarbiya berish tasviriy san'at asarlarini o'qiy olishga o'rgatish, tasviriy san'at texnologiyasi fanini ilmiy uslubiy jihatdan tahlil etish.

Ushbu qo'llanma oliy o'quv yurtlari, tasviriy san'at va muhandislik grafikasi bakalavriat ta'lim yo'nalishlari talabalari uchun mo'ljallangan bo'lib, unda tasviriy san'at texnologiyasi va nusxa ko'chirish fani bo'yicha talabalarga nazariy bilim va amaliy ko'nikmalar berishni maqsad qilib qo'yadi. Bu kitob talabalardagi moybo'yoq ishlashga bo'lgan qiziqishini oshirish, ishonch va dadillik bilan ishlashga rag'batlantirish uchun omil bo'ladi. Uni o'rganishni avvalo moybo'yoqning xususiyati, mo'yqalam, va boshqa kerakli asbob-anjomlarni

bilishdan boshlanadi. Dastgohli rangtasvir asaridan nusxa ko'chirish orqali rangtasvir texnikasi va texnologiyasini nazariy va amaliy jihatdan o'rganish tasviriy san'at yo'nalishida tahsil olayotgan talabalarning ijodiy ko'nikmalarini rivojlantirishning asosi hisoblanadi. Asrlar davomida to'planib kelingan tajribaga asoslanib tasviriy san'at ashyolari, vositalari va materiallarning xususiyatlarini o'rganish, nafaqat rangtasvir ishlash bosqichlarini tushunib yetish, balki, sifatli rangtasvir asarlari yaratishga ham yordam beradi.

Bir necha asrlik an'analar va usta rassomlar tajribasiga tayanib talabalarga akvarel, tempera va moybo'yoqda rangtasvir ishlash jarayonini nazariy jihatdan o'rgatish, amaliy jihatdan mustahkamlash - tasviriy san'at texnologiyasi va nusxa ko'chirish fanining asosiy maqsadi hisoblanadi. Tasviriy san'at texnologiyasi va nusxa ko'chirish fani tasviriy san'at yo'nalishlarida o'qitiladigan asosiy mutaxassis fanlardan hisoblanadi va ular orasidagi bog'liqlikni ta'minlaydi.

Qo'llanmadan foydalanish jarayonida talabalar: rangtasvir texnikasi usullari, moybo'yoqda ishlash metodlarini amalda qo'llash, rangtasvir asari asl nusxasi yoki illyustratsiyadan nusxa ko'chirishning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish, uyg'onish davri har xil maktablariga tegishli rassomlarining ishlari bilan tanishish, qadimdan ishlatilib kelinayotgan bo'yoqlar hamda zamonaviy bo'yoq turlarining o'ziga xos xususiyatlarini bilish, moybo'yoqda rangtasvir ishlash bosqichlari, bo'yoqlarining bir-biriga ta'siri va mosligini o'rganish, uyg'onish davri rassomlari rangtasvir uchun foydalangan materiallar tayyorlashining turli usullari haqidagi bilimlarga ega bo'ladilar.

Tasviriy san'at asarlarini yaratishda tasviriy san'at texnologiyasining o'rni, tasviriy san'at asarlarini yaratishning texnologik xususiyatlari, milliy va jahon tasviriy san'ati taraqqiyotining rivojlanishi haqida tasavvurga ega bo'lishadi.

Kelgusi pedagogik faoliyalarida zarur bo'ladigan tasviriy san'at texnologiyasi bo'yicha mashg'ulotlar olib borishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llay olish, tasviriy san'at asarlaridan nusxa ko'chirish, qadimgi ustalarning rangtasvir asarlarini tahlil qila olish ko'nikmalariga ega bo'lishadi.¹

Rangtasvir texnikasini amalda o'rganish va tasviriy san'at asarlaridan nusxa ko'chirish yo'li bilan talabalar rangtasvir materiallarini qo'llash texnologiyasini o'zlashtiradi.

Rangtasvir texnikasini o'rganishning asosi sifatida "uch qatlamli" rangtasvir ishlash metodini, tasviriy san'at asarini yaratishdagi gruntli asosni tayyorlash, kartonlar tayyorlash va rangtasvir asarini yaratishgacha bo'lgan bosqichlarini muallif tomonidan qo'llangan barcha texnik usullardan foydalangan holda o'rganadi.

¹ Олий таълимнинг давлат стандарти. 5110800 –*Тасвирий санъат ва муҳандислик графикаси* бакалаврият таълим йўналиши битирувчиларга қўйиладиган умумий талаблар мазмуни

Shaxsning tarbiyalanishi uchun san'at katta imkoniyatga ega ekanligi barchaga ma'lum. Shuningdek, tasviriy san'at va nusxa ko'chirish fani ham talabaning ma'naviy va axloqiy tarbiyasida juda muhim ahamiyat kasb etadi. Ularning estetik ehtiyojlarini qondirib madaniyatini yuksaltiradi. Bu fan faqat rassomning ish usulini emas, balki, asarni tahlil qilish orqali ong sohasida o'zgarishlar yuz berishi natijasida inson shaxsiyati tarbiyalanadi. Olam go'zalliklarini ko'rish, dunyoqarashining shakllanishi uchun ma'lum orientatsiya beradi. U shaxsning estetik rivojlanishiga yordam beradi.

Har qanday ijodiy asar o'ziga nisbatan bizdagi javob hissini uyg'otadi, ruhiyatimizga keng va ko'ptomonlama ta'sir ko'rsatadi. Bu holatni B.M. Nemenskiy shunday ta'riflaydi. "kishi har safar asarga qayta-qayta tikilgan sari bu asar mazmuniga bog'lanib yana va yana uning ichiga sho'ng'ib ketadi. Shu bilan u yoki bu asardagi "muallif qalbi kechinmalari" bilan hamohang ravishda, tasvirlangan voqeliklar ta'sirida quvonch yoki hayrat, ajablanish yoki nafrat, zerikish, shavqat, jirkanish hissini tuyadi".

Tasviriy san'at asari bilan yaqindan tanishish, undan estetik ta'sirlanish uzoq vaqt yodda qoladi hamda kishini ma'naviy yetuk yoki estetik rivojlangan shaxsga aylantiradi. Inson ham san'at va ham hayotdagi go'zalliklarni parallel ko'rish, his qilish va tushunishni o'rgangandagina san'atning tarbiyaviy ahamiyati kuchli bo'ladi.

Ijodiy asarlarni tahlil qilish orqali hayotiy voqeliklar mazmuni bo'lgan hayajonlanish va zavqlanish kabi hissiyotlar talabalarni atrof olamga sinchiklab nazar solishga o'rgatadi hamda ular da voqeliklarga nisbatan hamdardlik, yomonlikdan nafratlanish tuyg'usi paydo bo'ladi. Inson da san'at va hayot da mazmun va shaklning mukammalligi yoki nomukammalligi, umumiyli gi yoki qarama-qarshiligini his qilish va uni baholay olish qobiliyat lari rivojlanib badiiy didlari shakllandi.

Estetik tarbiyada san'atning muhimligiga shubha yo'q, chunki u estetik tarbiyaning mazmunini tashkil etadi. Tarbiya vositasi sifatida "Inson ijodiy tajribasi asosida ma'naviy boylik to'plashga yo'naltirilgan"ligi san'atning o'ziga xos xususiyati sanaladi. O'rganilayotgan turli badiiy asarlar orqali talabalar dunyoning toboro rivojlanib borayotgan jamiyat va tabiatdagi o'zgarishlarga nisbatan o'zlarining estetik munosabatlarini bildirishadi. Olamni anglab yetish uchun bunday tasviriy san'at asarlari ulkan ma'lumotlar manbai hisoblanadi.

Badiiy tarbiyasiz talabaning hayoti va umumiy faoliyatida estetik tarbiya to'liqsiz va natijasiz bo'lib qolaveradi chunki insondagi hayotni yaxlitlikda anglash va his qilish qobiliyatlarini tarbiyalash faqat san'atgagina tegishlidir.

I. RANGTASVIR ISHLASHNING NAZARIY ASOSLARI

"Tasviriy san'at texnologiyasi va nusxa ko'chirish" fani bo'yicha amaliy vazifalar san'at bilan uzluksiz bog'langan nazariy ilmiy bilimlarni amalda qo'llay olish ko'nikmalariga ega bo'lishi asosiga quriladi. Tasvirlashda rangtasvirning nazariy asoslarini tizimli va bosqichma-bosqich o'rganish tasviriy san'atni muvaffaqiyatli o'zlashtirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Boshlovchi rassom faqat kasbiy mahoratning mustahkam nazariy asosiga tayanib, yetuk